

ท้าวแบ้ ฉบับวัดท่ากกแก จังหวัดเพชรบูรณ์ :

การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน

Thao Bae Wat tha kok kae's version, Phetchabun :

A study of Didactic Literature

ธีรพงศ์ มีโกค¹ | Teerapong Meepoke

สิริชญา คอนกรีต² | Sirichaya Corngreat

ABSTRACT

This research studies the local literature Thao Bae, Wat Tha Kok Kae's version, Tan Diao subdistrict, Lomsak, Phetchabun.

Inscribe by Thai Noi alphabet. The book has 188 pages with complete content for studying the teaching appeared in local literature Tao Bae, the study results found that the local literature has several types of teachings. The first, worldly motto such as teach to knowing the role of the king, the queen, the people, the monks who were taught to do good to another, teach about humble, the love of mother, customs, traditions, to

¹ นักศึกษาปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

be grateful and life of marriage. The second, Buddhist doctrine such as teach about Karma, The Five Precepts, roots of goodness, duties of the king and forgiveness.

Keywords : Thao Bae, Didactic Literature, Thai Lom

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องท้าวแบ้ ฉบับวัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์ จารด้วยตัวอักษรไทยน้อย จำนวน 1 ผูก 95 ใบลาน 188 หน้าลาน มีเนื้อหาสมบูรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาระคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องท้าวแบ้ ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องท้าวแบ้มีสาระคำสอน 2 ประเภท คือ 1) คำสอนคติทางโลก ได้แก่ สอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของกษัตริย์ กษัตริ์ นางกำนัล ประชาชน และพระสงฆ์ สอนให้กระทำความดี สอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน สอนเรื่องความรักของมารดา สอนให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี สอนให้กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และสอนการครองเรือน 2) คำสอนคติทางธรรม ได้แก่ สอนเรื่องกฎแห่งกรรม สอนเรื่องศีลห้า สอนเรื่องกุศลมูล สอนเรื่องทศพิธราชธรรม และสอนเรื่องอภัยทาน

คำสำคัญ : ท้าวแบ้, วรรณกรรมคำสอน, ไทหล่ม

บทนำ

วรรณกรรมคำสอนเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาแสดงหลักจริยธรรม คุณธรรมต่าง ๆ เพื่อกล่อมเกล้าให้ผู้อ่านได้พัฒนาตนให้สมบูรณ์มากขึ้น (วสันต์ รัตโนภา, 2560 : 11) ซึ่งผู้ประพันธ์จะนำเสนอเนื้อหาสาระเพื่อเป็นคติสอนใจ กล่อมเกล้าจิตใจให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ให้เป็นที่รู้จักขนบธรรมเนียมหรือกฎหมาย จาริตประเพณีของสังคม (ประมวล พิมพ์เสน, 2545 : 61) ซึ่งสอดคล้องกับประคอง นิมมานเหมินท์ (2551 : 109)

กล่าวไว้ว่า แนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนี้คือคุณค่าของจริยธรรมและผลแห่งกรรมที่ชี้ให้เห็นว่า การประกอบกรรมดีย่อมได้ดีและการประกอบกรรมชั่วย่อม ได้ชั่ว กรรมดีที่นำผลดีมาให้ ได้แก่ ความกตัญญูรู้คุณ ความเมตตากรุณา การเคารพเชื่อฟัง การซื่อสัตย์ และการเสื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ฯลฯ ส่วนกรรมชั่วที่นำผลร้ายมาให้ก็คือการกระทำที่ตรงกันข้าม ได้แก่ การไม่กตัญญู การดื้อรั้น การทุจริต การคดโกง การทรยศ การนอกใจ และการไม่เชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

นอกจากจะมีวรรณกรรมคำสอนที่แต่งขึ้นเพื่อสอนโดยตรงแล้ว ยังปรากฏคำสอนที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมประเภทอื่น เช่น นิทานชาดก นิทานชีวิต นิทานมหัศจรรย์ เป็นต้น เรื่องท้าวแบ้เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มีแง่คิดคำสอน โดยจัดอยู่ในวรรณกรรมประเภทชาดกพื้นบ้าน ดังที่วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2545 : 193) กล่าวว่า เรื่องท้าวแบ้เป็นชาดกเรื่องหนึ่งในชาดกพื้นบ้านหลาย ๆ เรื่องของชาวไทพวน ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลของนิทานในปัญญาสชาดกที่มีต่อวรรณกรรมของชาวไทพวน เพราะโครงเรื่องของท้าวแบ้นี้คล้ายคลึงกับเรื่อง สุวรรณสังขชาดก การทดสอบก่อนแต่งงานโดยการสร้างสะพานทอง ก็คล้ายกับสุวรรณสิริสาชดก และยังมีบางส่วนของโครงเรื่องที่ปรากฏตรงกันกับเรื่อง สิทธิสารชาดก นอกจากนี้ยังอาจสันนิษฐานได้ว่าพฤติกรรมการได้ของวิเศษของยักษ์ในเหตุการณ์ ตอนการเผยแพร่และการยอมรับ ในเรื่องท้าวแบ้นั้น ได้รับอิทธิพลจากเรื่อง สุวรรณสังขชาดกด้วย

เนื่องจากเรื่องท้าวแบ้เป็นวรรณกรรมชาดก จึงมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ได้เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อบำเพ็ญบารมี ซึ่งตัวละครพระโพธิสัตว์นี้จะมีลักษณะเด่นก็คือ มีความเมตตากรุณาต่อมวลมนุษยและสรรพสัตว์ และมีปัญญาที่เฉียบแหลม โดยเนื้อเรื่องในชาดกนั้นจะปรากฏคำสอนที่น่าสนใจผ่านคำพูดและพฤติกรรมของตัวละครพระโพธิสัตว์ ดังที่นัยะดา เหล่าสุนทร (2538 : 40) กล่าวว่า ลักษณะเนื้อหาโดยรวมของปัญญาสชาดก เป็นชาดกที่มีคติสอนใจและโน้มน้าวให้เสื่อมใสในพระพุทธจริยวัตร อีกทั้งเนื้อหาของปัญหาสชาดกยังมีความเพลิดเพลิน มีการผจญภัยของพระเอกผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม และมีความเชี่ยวชาญด้านศิลปศาสตร์

วรรณกรรมเรื่องท้าวแก้วมีความแพร่หลายในกลุ่มชนไทพวน พบว่ามีต้นฉบับกระจัดกระจายอยู่หลายจังหวัด เช่น นครนายก ปราจีนบุรี ลพบุรี เป็นต้น ดังที่สุภัญญา ภัทรราชย์ (2537 : 78) กล่าวไว้ว่า เรื่องท้าวแก้วเป็นนิทานของชาวไทพวน ที่สืบทอดมาจากวรรณคดีของชาวลาวซึ่งเขียนด้วยอักษรลาวในสมัยหลัง นอกจากนั้นเรื่องท้าวแก้วยังได้แพร่หลายในกลุ่มชนชาวไทหล่มในฐานะวรรณกรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษชาวลาวอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับสมพิศ สายบุญขึ้น และสุดดี คำมี (2559 : 1) กล่าวเกี่ยวกับความเป็นมาของชาวไทหล่ม ไว้ว่า ชาวไทหล่มเป็นกลุ่มชนที่มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบชาวลาว ตามข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ชาวไทหล่มนั้นเป็นลาวพุงขาว เช่นเดียวกับชาวมณฑลอุดรที่นิยมสีกลายสีดำเหนือหัวเข่า สำเนียงภาษาไทหล่มจะเรียกตนว่าเป็นคนลาว มีวัฒนธรรมลาวที่ชัดเจนมากทางด้านภาษาพูด บริเวณเมืองหล่มสักและเมืองหล่มเก่า นั้น มีการรวมตัวกันของวัฒนธรรมลาวที่หนาแน่นและหลากหลาย แต่ที่สำคัญนั้นมีอยู่ 2 ตระกูล คือ ตระกูลลาวหลวงพระบาง และตระกูลลาวเวียงจันทร์

จากการสำรวจวรรณกรรมเรื่องนี้ พบว่าสำนวน วัดท่ากกแก อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีเนื้อหาสมบูรณ์และรายละเอียดของเนื้อหาในบางเรื่องมากกว่าฉบับวัดม่วงขาว อำเภอสรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ที่อุไรวรรณ สุพรรณและคณะ (2536) ได้ปริวรรตวรรณกรรมและจัดทำคำศัพท์ที่ปรากฏในเรื่องท้าวแก้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเรื่องท้าวแก้ว ฉบับวัดท่ากกแก จังหวัดเพชรบูรณ์ ในฐานะวรรณกรรมคำสอนเพื่อเป็นประโยชน์แก่วงวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาสาระคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องท้าวแก้ว

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลในต้นฉบับที่นำมาอ้างอิงจะมีการบอกเลขตำแหน่ง คือ วรรณกรรมเรื่องท้าวแก้วมีการจารลงในใบลานแต่ละใบลานมี 2 หน้า โดยใส่เลขตำแหน่งกำกับ ได้แก่ ใบลานที่/หน้าที่/บรรทัดที่ เช่น 1/2/3 หมายถึง ใบลานที่ 1 หน้าที่ 2 (ด้านหลัง) บรรทัดที่ 3
2. ข้อมูลจากต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องท้าวแก้วที่นำมาอ้างอิงจะใช้อักษรวิธีไทยปัจจุบัน ซึ่งได้รับการปริวรรตจากต้นฉบับ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล ดำเนินการรวบรวมข้อมูลในด้านต่าง ๆ ดังนี้
 - 1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวรรณกรรมคำสอน
 - 1.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องท้าวแก้ว
 - 1.3 ปริวรรตตัวอักษรไทยน้อยเป็นตัวอักษรภาษาไทยปัจจุบัน จากต้นฉบับใบลานวัดท่ากกแก ตำบล ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
2. ขั้นวิเคราะห์ มีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้
 - 2.1 วิเคราะห์สาระคำสอนที่ปรากฏในเรื่องเรื่องท้าวแก้ว
 - 2.2 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ
 - 2.3 นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวแก้ว ฉบับวัดท่ากกแก จังหวัดเพชรบูรณ์ : การศึกษาในฐานะวรรณกรรมคำสอน ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาของเรื่องท้าวแก้วปรากฏสาระคำสอนในหลายแง่มุม อีกทั้งยังปรากฏการสอนตามสถกภาพของบุคคล โดยมีลักษณะการสอนคล้ายกับแนวคิดในฮีตสิบสองคองสิบสี่ของชาวอีสาน ซึ่งถือเป็นข้อประพจน์

ปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดกันมาอย่างช้านาน ซึ่งผู้วิจัยสามารถจำแนกสาระคำสอนได้ 2 ประเภท ได้แก่ คำสอนคติทางโลก และคำสอนคติทางธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คำสอนคติทางโลก

คำสอนคติทางโลกเป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้บุคคลประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในครรลองของสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งมีทั้งคำสอนของบุคคลทั่วไปและคำสอนตามสถานภาพของบุคคลต่าง ๆ จากการศึกษาเรื่องท้าวแก้วพบว่าคำสอนคติทางโลก ได้แก่นสอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน สอนให้กระทำความดี สอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน สอนเรื่องความรักของมารดา สอนให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี สอนให้กตัญญู และสอนการครองเรือน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 สอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในสังคม บุคคลแต่ละบุคคลย่อมมีสถานภาพที่แตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ สังคมจะเกิดความสันติสุขได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมรู้จักบทบาทหน้าที่ของตน ปฏิบัติตามกรอบจารีตประเพณี ที่สังคมได้กำหนดไว้ จากการศึกษาเรื่องท้าวแก้วพบว่าการสอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนตามสถานภาพ ได้แก่ กษัตริย์ กษัตริย์ นางกำนัล ประชาชน และพระสงฆ์ ดังนี้

1.1.1 กษัตริย์ ในเรื่องท้าวแก้วถือเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ และควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในสังคม กษัตริย์จึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการปกป้องดูแลประชาชนให้มีความสุข ตลอดจนถึงมั่นอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งในเรื่องท้าวแก้วตัวละครกษัตริย์ที่ถูกกล่าวสอนมีอยู่สองตัวละคร คือ ท้าวแก้ว และเจ้าเมืองมิลิลา ดังตัวอย่างที่ท้าวแก้วสอน เจ้าเมืองมิลิลาว่า “เจ้าก็ ทงนะคอนหลวง นั่งปองเป็นเจ้า.....ให้เจ้า ฮอมไพน้อย ทั้งกายอยู่ดี แต่ทอน” (ท้าวแก้ว : 72/2/1-72/2/3) จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าท้าวแก้วกล่าวสอนให้เจ้าเมืองมิลิลาดูแลรักใคร่ประชาชนให้อยู่อย่างมีความสุข ซึ่งตรงกับหลักฮีตสิบสองคองสิบสี่ที่กล่าวไว้ว่าให้กษัตริย์ปกครองบ้านด้วยความเมตตา รักใคร่ประชาชนดุจลูกของตน

นอกจากนี้กษัตริย์ยังต้องให้ความสำคัญกับการแผ่พระบรมเดชานุภาพ ในขณะที่เดียวกันก็สอนการรักษาพระบรมเดชานุภาพเช่นกัน โดยการรักษาไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพที่ดีที่สุดนั้นคือ การรักและเอาใจใส่ประชาชน ตลอดจนทรัพยากรต่าง ๆ ดังเช่น ตอนที่ท้าวแบ้ขึ้นครองเมืองทุมมา พรหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมได้กล่าวสอนท้าวแบ้ ในเรื่องการปกครองบ้านเมืองให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้รักช้าง ม้า และนางสนมที่เมืองอื่นนำมาถวาย ในคำสอนเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของกษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง รวมไปถึงการแผ่ขยายพระราชอำนาจทางการปกครอง โดยมีเมืองต่าง ๆ เป็นเมืองขึ้นที่จะต้องส่งเครื่องบรรณาการ และยังสะท้อนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาให้กษัตริย์ดำรงตนเป็นธรรมราชา มีความเมตตาต่อประชาชนและสัตว์ ถึงแม้ประชาชนและสัตว์เหล่านั้นจะเป็นเพียงเครื่องบรรณาการจากเมืองอื่นก็ตาม

1.1.2 กษัตริย์ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการคลี่คลายความบาดหมางต่าง ๆ ระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง เป็นผู้เชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลทั้งสองกลุ่ม รวมทั้งมีหน้าที่ดูแลลอบโยน ขุนนางและประชาชนอีกด้วย ดังตัวอย่างว่า “อัน1 ท้าวโกทให้ฝูงหมูโยทากีดี ให้เจ้ามีคำขอโตดโผยฝูงนั้น เขายิงนิตย้องเทวีเป็นแม่เมืองแล้ว” (ท้าวแบ้ : 45/1/2-45/1/3) จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระมารดาได้สั่งสอนนางท้าวมาก่อนออกเดินทางไปเมืองทุมมากับท้าวแบ้ว่า เมื่อใดที่ท้าวแบ้ได้เป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองให้นางทำมารักใคร่ประชาชน และเมื่อท้าวแบ้โกรธเหล่าขุนนางให้นางทำมารู้จักขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่คนเหล่านั้น ประชาชนจึงจะยกย่องสรรเสริญว่าเป็นแม่เมืองที่ดี ซึ่งสะท้อนบทบาทหน้าที่ ที่สำคัญของกษัตริย์ได้อย่างชัดเจน

1.1.3 นางกำนัล นางกำนัลในเรื่องท้าวบือถือเป็นชนชั้นผู้ถูกปกครอง มีหน้าที่รับใช้กษัตริย์และพระราชวงศ์ด้วยความจงรักภักดี แต่ด้วยเมืองกงจินขาดผู้ปกครอง ท้าวแบ้จึงกราบทูลเชิญพระมารดาของนางท้าวมาขึ้นครองราชสมบัติแทนพระเจ้ากงจิน ก่อนกลับเมืองทุมมานางท้าวมาได้กล่าวสอนเหล่านางกำนัลให้ช่วยเหลืองานพระมารดา และคอยดูแลรับใช้อย่าให้มีภัยอันตรายใด ๆ มาแผ้วพานได้ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือพระกรณียกิจต่าง ๆ ของกษัตริย์พระองค์ใหม่แห่งเมืองกงจิน แม้ว่าเหล่านางกำนัลจะเป็นสตรีเพศ ไม่มีความรู้เรื่องการปกครองบ้านเมืองหรือบทบาทจับศึก แต่เนื่องจากผู้ปกครอง

นครพระองค์ใหม่เป็นกษัตริย์ ในรัชสมัยนี้ผู้หญิงจึงมีบทบาทหน้าที่ของความเป็นชายมากกว่าทุกรัชสมัยที่ผ่านมา

1.1.4 ประชาชน เป็นชนชั้นผู้ถูกปกครองและถือเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ประเทศชาติจะเกิดความสงบสุขได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบจารีตและคุณธรรมที่สังคมได้กำหนดไว้ ดังเช่น ตอนที่ท้าวแบ้ได้สั่งสอนชาวเมืองมิลีก่อนเดินทางกลับเมืองทุมมาว่า ให้ปฏิบัติตามจารีตประเพณีที่ทำการมาตั้งแต่ครั้งโบราณ หมั่นสร้างกุศลสะสมบุญอยู่เป็นประจำและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

การปฏิบัติตามจารีตประเพณีอันดีงามและทำบุญสร้างกุศลอยู่เป็นนิจ ถือเป็นหน้าที่ของชนในสังคมที่ต้องยึดถือและรักษาไว้ ซึ่งความเชื่อเรื่องการสะสมบุญและการกระทำความดีนั้น เป็นแนวคตินทางพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน โดยเชื่อกันว่าบุญกุศลที่สร้างไว้ในชาติปัจจุบันจะส่งผลให้ชาติหน้าพบแต่ความสุขความเจริญ อาจกล่าวได้ว่าคำสอนข้างต้นเป็นการสอนตามแนวคิดพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่ไม่เน้นเรื่องการหลุดพ้นจากวัฏสงสารเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพาน แต่เน้นเรื่องกรรมและชาติภพ

1.1.5 พระสงฆ์ เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญมากต่อสังคมไทยในอดีต เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มชนชั้นปกครองและชนชั้นถูกปกครองให้มีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และการสร้างบุญกุศล ดังเช่น ตอนที่ท้าวแบ้กำลังจะขึ้นเรือสำเภากลับเมืองทุมมา ได้สั่งสอนพระภิกษุสงฆ์ให้ประพฤติตนตามพระธรรมวินัยและหมั่นสร้างบุญกุศล จะเห็นได้ว่าคำสอนของท้าวแบ้มุ่งสอนให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเคารพศรัทธา และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนที่พระภิกษุสงฆ์ได้เทศนาสอนไว้ เมื่อประชาชนทุกคนมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแล้วบ้านเมืองก็จะเกิดความสงบสุขร่มเย็นตามมา

1.2 สอนให้กระทำความดี คือ การประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมจรรยา มุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสอยู่เสมอ บุคคลใดที่กระทำแต่สิ่งดีงาม ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม เมื่อพบอุปสรรคหรือภัยอันตรายต่าง ๆ มักมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์มา

คอยช่วยเหลือคุ้มครองให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดีเสมอ ดังเช่น ตอนที่ท้าวแบ้ถูกลอยแพไปติดยังเกาะกลางแม่น้ำโขง ด้วยความดีที่เคยสร้างสมมา ทำให้แท่นพระที่นั่งของพระอินทร์แจ้งกระดังงา พระอินทร์จึงมองลงมายังโลกมนุษย์และรับรู้ถึงความเดือนร้อนของท้าวแบ้ จึงได้ลงมาช่วยเหลือโดยการนิรมิตสร้างที่อยู่อาศัย สวนอุทยาน และสิ่งของจำเป็นต่าง ๆ ให้ท้าวแบ้และยาจำสวน ซึ่งการช่วยเหลือท้าวแบ้ในครั้งนี้เป็นการสอนผ่านเหตุการณ์สำคัญของเรื่อง โดยแสดงให้เห็นว่าบุคคลที่มีบุญบารมีและสั่งสมความดีมานั้น เมื่อได้รับความเดือดร้อนเกิดความทุกข์ยากลำบากจะมีเทวดาลงมาช่วยเหลือให้พ้นจากเคราะห์กรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ ตามความเชื่อของสังคมไทยพระอินทร์ถือเป็นเทวดาผู้ทรงธรรม มีความเมตตา และคอยช่วยเหลือมนุษย์ที่ได้รับความเดือดร้อน

1.3 สอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน การอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นการไม่แสดงออกถึงความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ให้ผู้อื่นทราบ เพื่อชมผู้อื่นหรือเพื่อไถ้อวด แต่แสดงความสงบ เสงี่ยมเจียมตัว เพื่อให้ผู้อื่นรักใคร่ เห็นอกเห็นใจตนเอง ซึ่งในเรื่องท้าวแบ้นี้มีการสอนให้อ่อนน้อมถ่อมตนผ่านพฤติกรรมตัวละคร ดังเช่น ตอนที่ยาจำสวนไปขอความช่วยเหลือจากนายสำเภาให้พาตนและท้าวแบ้ออกไปเกาะกลางแม่น้ำโขง ขณะที่ขอความช่วยเหลือ ยาจำสวนแสดงความอ่อนน้อมถ่อมตน พุดจาไพเราะ กราบไหว้แสดงความเคารพ และนำผลแดงโมไปกำนัลต่อนายสำเภา จึงทำให้นายสำเภารับท้าวแบ้และยาจำสวนขึ้นเรือนสำเภาออกจากเกาะกลางแม่น้ำโขงไปด้วย จากพฤติกรรมของยาจำสวนสะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตนที่ปฏิบัติต่อนายสำเภา จึงทำให้ได้รับการช่วยเหลือในที่สุด

นอกจากนี้การกราบไหว้นายสำเภา ยังสะท้อนโลกทัศน์ไทยที่แสดงออกถึงความอ่อนน้อมต่อกันของคนในสังคมไทย ดังมีภาชิตว่า “มี้อ่อน” มี้อ่อนในที่นี้หมายถึง นอบน้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้น้อยควรแสดงออกถึงความเคารพ ให้เกียรติ และมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ ทั้งนี้การมีมารยาททางสังคมดังกล่าวก็เพื่อให้การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่นเรียบร้อย และการมีมารยาททางสังคมที่ดีนั้น อาจเป็นเสมือนใบเบิกทางสู่ความสำเร็จในชีวิตได้ (สาคร สมเสร็จ, 2562 : 23) ดังที่ยาจำสวนใช้ความอ่อนน้อมถ่อมตนเอาชนะใจนายสำเภาให้ช่วยเหลือตนได้ในที่สุด

1.4 สอนเรื่องความรักของมารดา มารดาเป็นผู้ที่ให้กำเนิดบุตร อบรม สั่งสอน ให้บุตรดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อดูแลประคับประคอง บุตรจนเติบโตใหญ่ ความรักของมารดาจึงถือเป็นความรักที่บริสุทธิ์ควรค่าแก่การยกย่อง สรรเสริญ ดังเช่น ตอนที่พระมารดาพบกับท้าวแบ้ แล้วพรรณนาถึงความรักความห่วงใยที่มีต่อท้าวแบ้ว่า เมื่อครั้งที่ท้าวแบ้ถูกนำไปลอยแพ พระมารดาสุดแสนจะทุกข์ทรมาน ร้องไห้คร่ำครวญ วอนให้พระอินทร์ พระพรหม ให้มาช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองท้าวแบ้ จะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ข้างต้นเป็นการสอนผ่านพฤติกรรมตัวละครพระมารดา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรักความผูกพันอันยิ่งใหญ่ของมารดาที่มีต่อบุตร ถึงแม้ว่าทุกคนในเมืองทุมมา จะพร้อมใจกันให้ท้าวแบ้ไปลอยแพ เพราะโหราทำนายว่าเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมือง แต่พระมารดาไม่เคยรังเกียจและรักท้าวแบ้น้อยลงแต่อย่างใด ความรักของมารดาที่มีต่อบุตรจึงยิ่งใหญ่สุดที่จะพรรณนาได้

ผู้หญิงในฐานะมารดานั้นจัดเป็นฐานะที่ได้รับการยกย่องมาตั้งแต่ยุคศาสนา พราหมณ์ คือ ยุคก่อนพุทธกาล พระพุทธศาสนาถือว่ามารดาและบิดาเป็นพรหมของบุตร เพราะมีพรหมวิหาร 4 ประการ คือ เป็นผู้ที่มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ธรรมทั้งสี่ ประการนี้แสดงให้เห็นว่ามารดาและบิดาเป็นผู้ให้ ไม่มีข้อใดที่แสดงว่ามารดาต้องการอะไรจากบุตร (ปรีชา ข้างขวัญยืน, 2541 : 96-97) ซึ่งการแสดงออกของพระมารดา สะท้อนพฤติกรรมตรงกับหลักธรรมพรหมวิหารสี่ทางพุทธศาสนา ได้แก่ เมตตา ดังการแสดงออกของพระมารดาที่มีความปรารถนาดีต้องการให้ท้าวแบ้มีความสุข กรุณา ดังเหตุการณ์ที่ท้าวแบ้ตกอยู่ในอันตรายจะถูกนำไปลอยแพ พระมารดาก็พยายามช่วยให้ ท้าวแบ้พ้นจากอันตราย มุทิตา ดังเหตุการณ์ที่พระมารดาพบกับท้าวแบ้และเห็นท้าวแบ้มีความสุข พระมารดาก็พลอยยินดี และอุเบกขา ดังเหตุการณ์ที่พระบิดาและพระมารดา ปลอ่ยให้ท้าวแบ้ปกครองบ้านเมืองด้วยตนเอง โดยพระบิดาและพระมารดาจะให้ความช่วยเหลือเมื่อบุตรต้องการ

1.5 สอนให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวปฏิบัติกันมาอย่างช้านาน โดยการสร้างสรรค์จากบรรพบุรุษสู่คนรุ่นหลัง ซึ่งมักแฝงไปด้วยศีลธรรมจรรยา ความเชื่อต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ

ของคนในสังคม จากการศึกษาเรื่องท้าวแก้วพบว่ามีการสอนให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ การสืบทอดแต่งงาน และการเจริญสัมพันธไมตรี ดังนี้

1.5.1 การสืบทอดแต่งงาน ถือเป็นประเพณีไทยที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน ซึ่งเป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย การสืบทอดนี้จะมีรถกลองกันเรื่องสินสอดและการเตรียมงานต่าง ๆ ตามธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ดังเช่น ตอนที่นายสำเภาสู่ขอนางท้าวพระธิดาของพระเจ้ากรุงจีนให้แก่ท้าวแก้ว โดยพระเจ้ากรุงจีนเรียกค่าสินสอดตามโบราณราชประเพณีที่ได้กระทำมา คือ เงินทองอย่างละ 100 ชั่ง ช้างม้าอย่างละ 100 ตัว ข้าทาสหญิงชาย 100 คู่ ให้สร้างสะพานเงินสะพานทอง จากท่าเรือจนถึงประตูเมือง และปลูกกล้วยอ้อยที่ออกลูกออกผลเป็นทองคำ จึงจะสมฐานะของกษัตริย์ จะสังเกตได้ว่าพระเจ้ากรุงจีนได้เรียกค่าสินสอดตามโบราณราชประเพณีที่บ้านเมืองตนเคยปฏิบัติมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าก่อนแต่งงานต้องมีการสืบทอดและผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงจะเรียกค่าสินสอด ถึงแม้ว่าคำสอนข้างต้นไม่ได้สอนโดยตรง แต่เป็นการสอนผ่านเหตุการณ์ที่ตัวละครได้ดำเนินเรื่อง เพื่อสอนให้รู้จักขนบธรรมเนียมเรื่องการแต่งงานของสังคมไทย ว่าในการแต่งงานต้องมีการเรียกค่าสินสอดของฝ่ายผู้หญิงอีกด้วย

1.5.2 การเจริญสัมพันธไมตรี เป็นธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐบาลมาตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย ซึ่งถือเป็นนโยบายทางการผูกมิตรกับอาณาจักรใกล้เคียง โดยจะแต่งตั้งราชทูตผู้มีความรู้ความสามารถของเมืองนั้นนำเครื่องราชบรรณาการไปถวาย เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ดังเช่น ตอนที่เสนาเมืองจำปาเตรียมการจะส่งยาจำสวนและนายสำเภาลงเรือสำเภากลับเมือง ทุมมา แต่เจ้าเมืองจำปาได้สั่งสอนเสนาว่า การให้ยาจำสวนกับนายสำเภาไปโดยลำพังเป็นการไม่สมควร ควรจะแต่งตั้งราชทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปถวายเจ้าเมืองทุมมาด้วยจึงจะเหมาะสม เพื่อเป็นการแสดงไมตรีจิตที่ดีต่อกัน ซึ่งคำสอนนี้ตรงกับหลักฮั้วสิบสองกองสิบสี่ว่ากษัตริย์ควรมีสัมพันธไมตรี 14 ประการ และ 1 ใน 14 ของสัมพันธไมตรีคือ หูเมือง หมายถึง ราชทูตผู้เฉลียวฉลาด ในการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ

1.6 สอนให้กตัญญู ความกตัญญูท่วติเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่น ๆ เช่น ความเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุษย์

เป็นต้น จากการศึกษาเรื่องท้าวแก้วพบว่ามีการสอนให้กตัญญู ได้แก่ กตัญญูต่อบิดามารดา และกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ดังนี้

1.6.1 กตัญญูต่อบิดามารดา การกตัญญูต่อบิดามารดาถือเป็นมงคลสูงสุดของชีวิตบุตรที่ได้ตอบแทนพระคุณที่อบรมเลี้ยงดูมาจนเติบโตใหญ่ บุตรคนใดที่กตัญญูทำการอุปการะบำรุงทางกายและทางใจต่อบิดามารดา บุตรผู้นั้นจะมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองไปเบื้องหน้า ดังเช่น ตอนที่นางคำหยาดขอให้ท้าวแก้วชุบชีวิตพระบิดาและพระมารดา ท้าวแก้วรับคำขอและกล่าวสอนนางคำหยาดว่า พระคุณของบิดามารดายิ่งใหญ่เหมือนแผ่นดิน ผู้ใดให้ความเคารพและกตัญญูจะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง

นอกจากคำสอนข้างต้นนี้จะตรงตามหลักฮีตสิบสองคองสิบสี่แล้ว ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ยังกล่าวถึงความกตัญญูไว้เช่นกันว่า ความกตัญญูเป็นหลักการสำคัญหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาที่สามารถสังเกตได้ด้วย การกระทำความดีต่อกัน เป็นการแสดงถึงความปรารถนาดีของทุกคนโดยผลของการกระทำย่อมจะทำให้ตนมีความสุข และผู้อื่นมีความสุขด้วย เพราะเหตุนี้หลักการพระพุทธศาสนาจึงได้กล่าวยกย่องบุคคล ผู้มีความกตัญญูว่า “เป็นบุคคลที่หาได้ยากในยาก” ดังจะเห็นความปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิกาย ว่าบุคคลที่หาได้ยากมี 2 จำพวก คือ บุพพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อน และกตัญญูกตเวที คือ ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน (สุวรรณฐา ลิ้ม, 2560 : 18)

1.6.2 กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นการตอบแทนบุญคุณผู้ที่อุปการะช่วยเหลือ เมื่อยามที่ตกทุกข์ได้ยาก แม้เรื่องที่ช่วยเหลือจะมากหรือน้อยก็ตาม ต้องระลึกนึกถึงด้วยความซาบซึ้งใจอยู่เสมอ ดังเช่น ตอนที่ท้าวแก้วขึ้นครองราชสมบัติปกครองเมืองทุมมาสืบต่อกับพระบิดาแล้ว ก็ไม่ลืมบุญคุณของย่าจำสวนและนายสำเภาที่คอยเลี้ยงดูจนมาจนเติบโตใหญ่ จึงได้สั่งให้ทหารไปยังเมืองจำปาเพื่อรับตัวย่าจำสวนและนายสำเภามาดูแล ซึ่งจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของท้าวแก้วได้สะท้อนคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ คือความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

แม้ว่าคำสอนดังกล่าวจะไม่ได้กล่าวสอนโดยตรง แต่เมื่อพิจารณาพฤติกรรมและการแสดงออกผ่านลักษณะนิสัยของท้าวแก้วแล้วนั้น ผู้แต่งสะท้อนค่านิยม

ของสังคมไทยเรื่องความกตัญญูไว้อย่างชัดเจน ซึ่งได้พรรณนาผ่านความรู้สึกของตัวละครว่า เมื่อครั้งที่ตกทุกข์ได้ยากก็มีแต่ยาจำสวนและนายสำเภาที่คอยอุปการะเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ท้าวแบ๊วจึงระลึกบุญคุณของทั้งสองท่านอยู่เสมอ ในฐานะของผู้มีพระคุณดุษฎีนิมิต

1.7 สอนการครองเรือน การครองเรือนเป็นการดำเนินชีวิตคู่ร่วมกันของสามีภรรยา การที่สามีภรรยามาใช้ชีวิตร่วมกันนั้น ย่อมเกิดปัญหา ข้อขัดแย้งต่าง ๆ จากพฤติกรรมของทั้งสองฝ่าย เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญภายในครอบครัว จึงมีข้อปฏิบัติในการครองเรือน จากการศึกษาเรื่องท้าวแบ๊พบว่ามีการสอนการเรือน ได้แก่ ภรรยาต้องปรนนิบัติสามี ภรรยาต้องมีความอดทนอดกลั้น ภรรยาหลงกับอนุภรรยาต้องรักใคร่ปรองดองกัน สามีต้องดูแลปกป้องภรรยา และสามีไม่ควรเชื่อคำยุแหย่ของผู้อื่น ดังนี้

1.7.1 ภรรยาต้องปรนนิบัติสามี การปรนนิบัติสามีเป็นหน้าที่ของภรรยาที่พึงกระทำในสังคมไทย ซึ่งเป็นการผูกใจสามีให้รักและเมตตาตน ดังเช่น ตอนที่นางท่ามาต้องกลับเมืองทุมมากับท้าวแบ๊ พระมารดาได้กล่าวสั่งสอนนางท่ามาว่าให้กลับเมืองทุมมาเป็นเพื่อนท้าวแบ๊ และดูแลปรนนิบัติท้าวแบ๊ด้วยความเคารพ สังคมไทยในอดีตการดูแลปรนนิบัติสามีเป็นหน้าที่หลักของภรรยา ซึ่งคำสอนดังกล่าวตรงกับหลักศีลสองกองสิบสี่ของชาวอีสาน ดังที่มยุรี ปาละอินทร์ (2543 : 130) กล่าวในกองสิบสี่กองผัวกองเมีย ไว้ว่า “ภรรยาให้ความเคารพสามีเสมอญาติของตน และภรรยาให้ปรนนิบัติรับใช้สามีของตนและรักหวงแหนสามีตน” จากข้อความในกองผัวกองเมียจะเห็นได้ว่าหน้าที่ของภรรยาต้องดูแลปรนนิบัติสามีให้มีความสุขและต้องให้ความเคารพต่อผู้เป็นสามี

1.7.2 ภรรยาต้องมีความอดทนอดกลั้น ภรรยาเป็นผู้ที่มีความอดทนอดกลั้นอย่างมาก เพราะสังคมไทยในอดีตภรรยาต้องเคารพให้เกียรติสามี ดูแลปรนนิบัติสามี และหลีกเลี่ยงการทะเลาะเบาะแว้งต่าง ๆ ดังเช่นตอนที่ เจ้าเมืองมิถิลากล่าวสั่งสอนนางท่ามาและนางคำหยาดว่า หากท้าวแบ๊โกรธต้องมีความอดทน ไม่พูดจาขัดแย้งจนเกิดเรื่องราวใหญ่โต ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องอำนาจผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงจึงต้องเป็น

ผู้ที่อดทนอดกลั้นต่ออารมณ์รุนแรงของผู้ชาย ตามกรอบความเป็นกุลสตรีที่ต้องมีความอ่อนโยนและใจเย็น

1.7.3 ภรรยาหลงกับอนุภรรยาต้องรักใคร่ปรองดองกัน สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน ด้วยเหตุนี้จึงมักเกิดความขัดแย้งของภรรยาที่ต่างต้องการให้สามีรักและเมตตาตน ความรักใคร่ปรองดองของภรรยาจึงมีความสำคัญต่อความสงบสุขภายในครอบครัว ดังเช่น ตอนที่ท้าวแบ๊ นางท่ามาและนางคำหยาดจะกลับเมืองทุมมา เจ้าเมืองมิลิลาได้กล่าวสั่งสอนนางท่ามาและนางคำหยาดว่า ให้นางทั้ง 2 คน รักใคร่ปรองดองกันเสมือนเกิดจากบิดามารดาเดียวกัน ซึ่งคำสอนดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงระบบเครือญาติในสังคมไทย เพราะการมีสถานะเป็นพี่น้องกันย่อมมีความใกล้ชิดผูกพันกันมากกว่าบุคคลอื่น และความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องที่นับถือกันเช่นนางท่ามาและนางคำหยาดนี้ ความสัมพันธ์จะวางอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

1.7.4 สามีต้องดูแลปกป้องภรรยา สามีเป็นผู้ที่มีหน้าที่เลี้ยงดูและปกป้องภรรยาไม่ให้ได้รับความทุกข์ร้อนใด ๆ เพราะสังคมไทยในอดีตผู้ชายเป็นใหญ่เหนือผู้หญิง สามีจึงมีสถานะเป็นที่พึ่งของภรรยา ดังเช่น ตอนที่ ท้าวแบ๊สู้ของนางคำหยาดกับเจ้าเมืองมิลิลาไปเป็นภรรยาอีกคน เจ้าเมืองมิลิลาจึงได้กล่าวสั่งสอนท้าวแบ๊ก่อนจะยกนางคำหยาดให้ว่า เมื่อมีภัยอันตรายใด ๆ ก็อย่าทิ้งนางคำหยาด เมื่อได้ปกครองเมืองทุมมาแล้วก็ต้องดูแลอย่าทำให้นางคำหยาดเสียใจ ซึ่งสาเหตุการสอนในลักษณะนี้ก็เพราะเจ้าเมืองมิลิลาเห็นว่า เมื่อท้าวแบ๊ได้ปกครองเมืองทุมมาจะต้องมีนางสนมใหม่ ๆ เข้ามาถวายตัวเป็นบาทบริจาริกายู่เสมอ เจ้าเมืองมิลิลาจึงได้กล่าวสอนเพื่อเป็นการย้ำเตือนให้ท้าวแบ๊ไม่ลืมคำสอนของตน เพราะค่านิยมของสังคมไทยในอดีตที่นิยมผัวเดียวหลายเมียซึ่งไม่ใช่เรื่องผิดแปลกแต่เป็นเรื่องของโครงสร้างทางสังคมที่ผู้ชายมีอำนาจด้านเศรษฐกิจเหนือผู้หญิง ผู้หญิงจึงจำเป็นต้องพึ่งพาและได้รับการปกป้องคุ้มครองจากผู้ชาย

1.7.5 สามีไม่ควรเชื่อคำยุแหย่ของผู้อื่น สามีเป็นดั่งเสาหลักของภรรยาและครอบครัว สามีจึงมีสถานะอยู่เหนือภรรยาทุกคน สามารถให้คำแนะนำและโทษได้ด้วยเหตุนี้เหล่าภรรยาทั้งหลายจึงแก่งแย่งชิงดี ใส่ร้ายป้ายสีกัน ผู้เป็นสามีจึงต้องมีใจหนัก

แน่น ไม่ฟังความเข้าเดียว ดังเช่น ตอนที่ท้าวแบ้สู้ขอนางคำหยาดกับเจ้าเมืองมิลลาไปเป็นภรรยาอีกคน เจ้าเมืองมิลลาได้กล่าวสั่งสอนท้าวแบ้ก่อนจะยกนางคำหยาดให้ ว่าอย่าเชื่อฟังคำยุแหย่จากนางสนมทั้งหลาย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท้าวแบ้ต้องมีภรรยาเพิ่มอีกนอกเหนือจากนางทามาและนางคำหยาด และการมีภรรยาหลายคนก็จะเกิดปัญหาการชิงดีชิงเด่นระหว่างผู้หญิงที่เป็นภรรยาด้วยกันเอง เจ้าเมืองมิลลาจึงสั่งสอนท้าวแบ้ไว้ไม่ให้เชื่อคำยุแหย่จากผู้หญิงเหล่านั้น

2. คำสอนคติทางธรรม

คำสอนคติทางธรรมเป็นคำสอนที่มาจากพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญ โดยมีแนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด และการสนับสนุนให้คนทำความดี จากการศึกษาเรื่องท้าวแบ้พบว่ามีคำสอนคติทางธรรม ได้แก่ กฎแห่งกรรม ศีล 5 กุศลมูล ทศพิธราชธรรม และอภัยทาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 กฎแห่งกรรม คือ กฎธรรมชาติที่ผู้ใดกระทำสิ่งใดไว้ ย่อมได้รับผลของการกระทำจากสิ่งนั้น ซึ่งจะแสดงความสัมพันธ์ของเหตุและผลของการกระทำนั้นเอง ผลกรรมที่เคยกระทำมาอาจจะส่งผลในชาติปัจจุบันหรือ ชาติหน้าก็ได้ จากการศึกษาเรื่องท้าวแบ้พบว่าการสอนเรื่องกฎแห่งกรรม ได้แก่ ผลจากการทำบุญ และผลจากการทำบาป ดังนี้

2.1.1 ผลจากการทำบุญ เป็นอานิสงส์ที่ผู้กระทำจะได้รับในชาติปัจจุบันและชาติหน้า ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา หากผู้ใดสร้างบุญกุศลไว้มาก เมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดบนสวรรค์เสวยสุขอยู่ในวิมาน หรือชาติหน้าจะได้ไปเกิดในตระกูลที่เพียบพร้อมด้วยทรัพย์สินเงินทอง ข้าทาสบริวารล้อมรอบ ดังเช่น ตอนที่ท้าวแบ้ปกครองเมืองทุมมาใช้ชีวิตอย่างมีความสุข เพราะผลบุญแต่ครั้งอดีตชาติที่ท้าวแบ้ได้กระทำไว้โดยชาติที่แล้วท้าวแบ้เกิดเป็นเทพบุตร และได้ทำบุญด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ปราศจากความ

โกรธ นำข้ามาถวายให้พระพุทเจ้าตั้มย้อมผ้า ในชาติปัจจุบันจึงได้เกิดเป็นพระโพธิสัตว์ มาบำเพ็ญบารมีเพื่อจะเกิดเป็นพระพุทเจ้าในอนาคตกาล จะเห็นได้ว่าการทำบุญด้วยจิต อันบริสุทธิ์ ละจากความโกรธนี้ มีอานิสงส์ของการทำบุญสูง เพราะการละจากความโกรธ หรือโทสะถือเป็นหลักธรรมในกุศลมูล ซึ่งเป็นรากเหง้าของการสร้างกุศลผลบุญทั้งปวง เมื่อผู้ใดไม่มีโทสะก็ย่อมมีจิตที่ผ่องใสเบิกบาน ซึ่งเป็นเหตุแห่งการสร้างบุญกุศลต่าง ๆ

2.1.2 ผลของการทำบาป เป็นผลกรรมที่ผู้กระทำจะได้รับในชาติ ปัจจุบันและชาติหน้า ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา หากผู้ใดกระทำความชั่วไว้ เมื่อตาย ไปจะต้องตกนรกทุกขุทรมาน ดังเช่น ตอนที่พี่สาวทั้ง 6 ของนางทำมาวางแผนทำร้าย ท้าวแบ้ ทำให้ท้าวแบ้ต้องใช้อุบายหลอกให้กินผลนางกายและกลายเป็นนกกระยางขาว และชาติต่อมาได้เกิดเป็นนางจิญจมาณวิกาใส่ร้ายพระพุทเจ้า กล่าวหาว่าตั้งครมกับ พระองค์ เมื่อตายไปจึงตกสู่อุบายทั้ง 4 หรือกามาวจรทุคติภูมิ 4 ได้แก่ นรก เตร็จฉาน เปรต และอสุรกาย และสุดท้ายต้องลงสู่โลหสิมพลินรกถูกหนามจี้ทิ่มแทงอย่างทรมาน ดังที่วสันต์ รัตโนภา (2560 : 26) กล่าวไว้ว่า โลหสิมพลินรก เป็นนรกที่สัตว์นรกจะต้อง ปีนต้นจี้ที่มีหนามแหลมคมและมีเปลวไฟลุกอยู่เพื่อขึ้นหรือลงไปหาข้าว หากไม่ยอมปีนก็จะ ถูกยมบาลใช้หอกแหลมทิ่มแทง สัตว์นรกจะต้องปีนขึ้นลงต้นจี้นี้ จนกว่าจะสิ้นกรรม

2.2 ศีล 5 คือ ความประพฤติชอบทั้งกายวาจาและใจ เป็นข้อปฏิบัติในการละ เว้นจากความชั่ว เป็นเครื่องมือในการควบคุมคนในสังคมให้อยู่ในกรอบของระเบียบวินัย ดังเช่น ตอนที่นางทำมาต้องติดตามท้าวแบ้กลับไปยังเมืองหุมมาพระมารดาได้กล่าวสั่ง สอนให้นางทำมารักษาศีล 5 คือ การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การไม่ลักทรัพย์ของผู้อื่น การไม่ ประพฤติผิดในกาม การไม่พูดเท็จและการไม่ดื่มสุราและของมึนเมา ซึ่งเป็นหลักธรรม พื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดความสุขสงบในสังคม

2.3 กุศลมูล คือ หลักธรรมที่เป็นปฐมเหตุแห่งความดี และจะนำพาให้บุคคล ทั้งหลายที่ปฏิบัติ ไปสู่ภพภูมิที่ดีตามผลจากกรรมของตนเองที่ทำไว้ดี ดังเช่น ตอนที่นาง ทำมาต้องติดตามท้าวแบ้กลับไปยังเมืองหุมมา พระมารดาได้สั่งสอนให้นางทำมาปฏิบัติ

³ ซัก หมายถึง แก่นขนุนที่ชื้อย้อมผ้า

ตามหลักธรรมกุศลมูล 3 ประการ คือ ไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่น และไม่หลง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหลักธรรมที่ประเสริฐที่สุด เพราะการควบคุมความโลภ ความโกรธ ความหลงได้นั้นถือเป็นเรื่องยาก แต่หากนางทำมาปฏิบัติได้ตามหลักธรรมกุศลมูลดังที่พระมารดาได้สั่งสอนแล้วนั้น เมื่อเกิดปัญหาใด ๆ ขึ้น ภายหลังจากที่ถึงเมืองทุมมา นางทำมาจะมีสติในการแก้ไขปัญหาและรู้เท่าทันกับสาเหตุของปัญหาทั้งปวง

2.4 ทศพิธราชธรรม คือ หลักธรรมที่พระมหากษัตริย์พึงปฏิบัติต่อประชาชน 10 ประการ เพื่อให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองและประชาชนอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ดังเช่นตอนที่ท้าวแป๊ะรับย่ำจำสวนและนายสำเภาจากเมืองปำมาเลี้ยงดู พร้อมทั้งให้ทั้ง 2 คนแต่งงานกัน หลังจากการแต่งงานย่ำจำสวนได้กล่าวสั่งสอนท้าวแป๊ะว่า ให้ปกครองบ้านเมืองโดยใช้หลักทศพิธราชธรรม ประชาชนจะได้สรรเสริญยกย่อง เพราะหลักธรรมนี้จะทำให้ประชาชนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (2516 : 25) กล่าวไว้ว่า ธรรมะทั้ง 10 ประการนี้ พระเจ้าจักรพรรดิองค์ใดหรือผู้ปกครองท่านใดมีครบสมบูรณ์ในตนจึงจะจัดว่าเป็นผู้ปกครองที่ดี ไม่รุกรานผู้อื่นด้วยอำนาจ เป็นการปกครองโดยธรรม และเมื่อผู้ปกครองนำหลักทศพิธราชธรรมมาใช้ในการปกครองแล้ว ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองก็ควรจะมีทศพิธราชธรรมด้วยเช่นกัน จึงจะทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เป็นการปกครองโดยธรรม มิใช่ปกครองด้วยอำนาจ ทำให้ทุกคนต่างมีความสุขความเจริญร่วมกันทั้งหมด

2.5 อภัยทาน คือ การยกโทษให้ ไม่ถือความผิดหรือการล่วงเกินกระทำความผิดว่าเป็นโทษ การให้อภัยทานนั้นถือเป็นคุณแก่ผู้ให้ยิ่งกว่าผู้รับ และเมื่อเกิดขึ้นในใจของบุคคลใด จะทำให้จิตใจของบุคคลนั้นผ่องใสพ้นจากการกัฏฐมบดบังของโทษะ ดังเช่นตอนที่เจ้าเมืองมิลาสั่งทหารให้จับตัวโหราที่ทำนายดวงชะตาท้าวแป๊ะว่าเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมืองมาประหาร แต่ท้าวแป๊ะได้ขอพระราชทานอภัยโทษให้แก่โหรา และกล่าวว่าหากโหราไม่ทำนายดวงชะตาตนเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมือง แล้วนำไปลอยแพ ตนคงไม่หายจากโรคภัยที่เป็นอยู่ และในตอนนี้ตนได้หมดเคราะห์กรรมกลับมายังเมืองทุมมาแล้ว จึงไม่ควรจะสั่งประหารโหรา จากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าท้าวแป๊ะไม่มีจิตใจผูกพยาบาท

หรือคิดโกรธโหราผู้ทำนายดวงชะตาตนให้ต้องประสบเคราะห์กรรมอย่างทุกข์ยากลำบาก แต่กลับให้อภัยไม่ผูกอาฆาตจองเวร ซึ่งถือเป็นการสร้างบุญที่ได้กุศลสูงมากในฝ่ายการให้ทาน เพราะเป็นการสละซึ่งโทสะกิเลสได้ และการให้อภัยทานนี้ ยังทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขอีกด้วย

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาสาระคำสอนที่ปรากฏในเรื่องท้าวแก้ว พบว่าเรื่องท้าวแก้วมีสาระคำสอน 2 ประเภท ได้แก่ คำสอนคติทางโลก และคำสอนคติทางธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คำสอนคติทางโลก ปรากฏคำสอนดังต่อไปนี้ สอนให้รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน พบการสอนกษัตริย์ให้ปกครองบ้านเมืองโดยใช้หลักทศพิธราชธรรม รักใคร่ดูแลประชาชน และให้ความสำคัญกับบุคคลทุกสถานภาพ การสอนกษัตริย์ให้รักใคร่ประชาชน และรู้ขอพระราชทานอภัยโทษแก่ขุนนางที่กระทำผิด การสอนนางกำนัลให้จงรักภักดีต่อเจ้านาย การสอนประชาชนให้ยึดมั่นในหลักจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการสอนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สอนให้กระทำความดี พบการสอนให้ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม ให้กระทำความดีละเว้นความชั่ว สอนให้อ่อนน้อมถ่อมตน พบการสอนให้ผู้ที่มิมีสถานภาพที่ดีอย่ากว่ารู้จักแสดงความสงบเสงี่ยมเจียมตัวให้ผู้ที่มีอำนาจมากกว่าเห็นอกเห็นใจ สอนเรื่องความรักของมารดา พบการสอนความรักความผูกพันที่มารดามีต่อบุตร สอนให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี พบการสอนเรื่องการสืบทอดแต่งงานตามโบราณราชประเพณี และการสอนการเจริญสัมพันธไมตรีโดยการแต่งตั้งราชทูตเพื่อผูกมิตรไมตรีทั้งสองประเทศ สอนให้กตัญญู พบการสอนให้กตัญญูต่อบิดามารดาและกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ สอนการครองเรือน พบการสอนให้ภรรยาต้องปรนนิบัติสามี มีความอดทนอดกลั้น ส่วนสามีต้องดูแลปกป้องภรรยา ไม่ควรเชื่อฟังคำยุแหย่ของผู้อื่น และภรรยาหลงกับอนุภรรยาต้องรักใคร่ปรองดองกัน

2. คำสอนคติทางธรรม ปรากฏคำสอนดังต่อไปนี้ สอนเรื่องกฎแห่งกรรม พบการสอนเรื่องผลจากการทำบุญช่วยเหลือและเชื่อฟังคำสั่งสอนพระโพธิสัตว์ และผลของการทำบาปต่อพระโพธิสัตว์ สอนเรื่องศีลห้า พบการสอนให้รักษาศีล คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดินในกาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราของมึนเมา สอนเรื่องกุศลมูล พบการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมกุศลมูล 3 ประการ คือ อโลภะ โสสะ และโมหะ สอนเรื่องหลักทศพิธราชธรรม พบการสอนให้กษัตริย์ปกครองบ้านเมืองด้วยหลักทศพิธราชธรรม และสอนเรื่องอภัยทาน พบการสอนไม่ให้ผูกอาฆาตจองเวรซึ่งกันและกัน

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องท้าวแก้ว มีสาระคำสอนที่สอดคล้องกับหลักคำสอนในฮิตสิบสองกองสิบสี่ของภาคอีสาน ซึ่งถือเป็นแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างกันของชนชั้นปกครองกับชนชั้นถูกปกครอง และพระสงฆ์ เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขร่มเย็น ฮิตสิบสองกองสิบสี่จึงมีบทบาทในการควบคุมระเบียบทางสังคมในเรื่องท้าวแก้วเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าเรื่องท้าวแก้วจะไม่ใช่วรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสั่งสอนโดยตรง แต่ก็สอดแทรกคำสอนต่าง ๆ อย่างแยบยล ดังที่ปรียา หิรัญประดิษฐ์ และสมเกียรติ วัฒนาพงษากุล (2559 : 10) กล่าวว่า เนื้อหาในวรรณกรรมท้องถิ่นจำนวนมาก เป็นคำสอนและหลักในการดำรงชีวิตร่วมกันของคนในสังคมอย่างสงบสุข ในขณะเดียวกันวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้มีจุดมุ่งหมาย จะสั่งสอนการดำเนินชีวิตของคน เช่น เรื่องที่เป็นนิทานประโลมโลกก็สอดแทรกหลักธรรม ปรัชญาชีวิต และคตินิยมในการอยู่ร่วมกันได้ด้วย อาทิ กฎแห่งกรรม การทำความดีเพื่อผลในชาติหน้า บาปบุญคุณโทษ ความเชื่อในศาสนา เช่น นรก สวรรค์ พระศรีอารีย์ นิพพาน การยอมรับในชะตากรรมว่าเป็นผลมาจากชาติที่แล้ว สิ่งเหล่านี้มีผลให้คนมีความอดทน อดกลั้น ดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบของสังคม ประพฤติดีประพฤติชอบตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งสอดแทรกอยู่ในวรรณกรรมหรือใช้ตัวละครเอกในวรรณกรรมเป็นตัวอย่าง การใช้วรรณกรรมบอกเล่าเรื่องราวให้คนเชื่อ ยอมประพฤติดีอยู่ในกรอบสังคม ก็เท่ากับว่าวรรณกรรมท้องถิ่นได้ทำหน้าที่ควบคุมสังคมและพฤติกรรมของคนอันเป็นผลให้อยู่ร่วมกันได้โดยสันติ การสอดแทรกความเชื่อโดยผ่านทางวรรณกรรมบางครั้งก็มีอิทธิพลมากกว่ากฎหมาย

บ้านเมือง เพราะเป็นการปลูกฝังทัศนคติซึ่งมีผลต่อจิตใจและความประพฤติของชาวบ้าน
 วรรณกรรมท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการควบคุมสังคม ทำให้ชาวบ้านอยู่กันอย่าง
 สงบสุข

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวรรณกรรมเรื่องท้าวแบ้ในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสลงเก็บข้อมูล
 ภาคสนาม ซึ่งพบว่ายังมีวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวไทหล่มอีกหลายเรื่อง จึงขอเสนอแนะ
 ให้ผู้ที่สนใจศึกษาได้วิเคราะห์วรรณกรรมของชาวไทหล่มเรื่องอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้ศึกษา
 วิเคราะห์ นอกจากนี้ยังสามารถศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องท้าวแบ้สำนวนวัดท่า
 กกกก อำเภอลหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ กับเรื่องท้าวแบ้สำนวนอื่น ๆ ในภาคอีสาน
 เพื่อให้เห็นลักษณะร่วมหรือความแตกต่างของวรรณกรรมเรื่องท้าวแบ้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2538). **ปัญญาสชาดก : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรม
 ร้อยกรองของไทย**. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551). **นิทานพื้นบ้านศึกษา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2545). **ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน**. ขอนแก่น : พระธรรมขันธ์.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2541). **สตรีในคัมภีร์ตะวันออก**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- ปรียา หิรัญประดิษฐ์ และสมเกียรติ วัฒนาพงษา. (2559). **เอกสารการสอนชุดวิชา
 วรรณคดีไทย หน่วยที่ 10 วรรณกรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
 1-53. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.**

วสันต์ รัตนโกคา. (2560). เอกสารการสอนชุดวิชาวรรณคดีไทย หน่วยที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 1-50. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. (2516). ทศพิธราชธรรมและหลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

สาคร สมเสร็จ. (2562). เอกสารการสอนชุดวิชาโลกทัศน์ไทย หน่วยที่ 2 โลกทัศน์ไทยในมิติทางสังคม มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 1-60. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วิทยานิพนธ์

มยุรี ปาละอินทร์. (2543). คองลีปสี่ในวิถีชีวิตของชาวไทพวนตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วัชรารณณ์ ดิษฐปาน. (2545). แบบเรื่องนิทานสังข์ทอง : ความแพร่หลายและการแตกเรื่อง. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวรรณฐา สิม. (2560). แนวทางส่งเสริมกตัญญูทศกวีในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

งานวิจัย

อุไรวรรณ สุพรรณและคณะ. (2536). การปรัวรตวรรณกรรมนิทานเรื่อง “ท้าวแก้ว” อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี. ทุนอุดหนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สมพิศ สายบุญขึ้น และสดุดี คำมี. (2559). การศึกษาคำศัพท์ภาษาไทยลุ่ม กรณีศึกษา
อำเภอห่มสั๊ก อำเภอห่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์. ทุนอุดหนุนโดย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ประจำปี 2559.

บทความในวารสาร

สุกัญญา ภัทรราชย์. (2537). การปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมให้เป็นพุทธ : การศึกษา
จากวรรณคดีล้านช้าง. ภาษาและวรรณคดีไทย, 11, (76-88).

